

Lars Ekdahl

Annette Thörnquist och Åsa-Karin Engstrand (red):

Precarious employment in perspective: Old and new challenges to working conditions in Sweden

Bryssel: PIE Peter Lang, 2011

Lars Ekdahl, professor i historia,
Södertörns högskola
lars.ekdahl@sh.se

I sin senaste bok, *En kritisk betraktelse. Om socialdemokratins seger och kris* (Albert Bonniers förlag 2012), hävdar den tidigare socialdemokratiska finansministern Kjell-Olof Feldt att det egna partiet under de senaste decennierna, med tilltagande globalisering och "tjänstesamhällets framväxt", saknat förmåga att förnya såväl arbetsmarknadspolitiken som 1970-talets arbetsrätt. Bristen på analys av

periodens långtgående samhällsförändringar och frånvaron av ett eget helhetsperspektiv på arbetsmarknad och arbetsliv har gjort att socialdemokratien inte kunnat vidareutveckla utan i hög grad accepterat avgörande avsteg från framträdande inslag i den svenska modellen.

Samtidigt är det uppenbart att omstöpningsen av förhållandena på arbetsmarknaden och i arbetslivet inte enbart kan ses som en anpassning till en föränderlig omvärld. Lika tydligt är nämligen att industrins företrädare och den politiska borgerligheten långsiktigt har strävat efter att förändra maktförhållandena i samhället och arbetslivet. Inte minst har en klart uttalad målsättning varit att på olika sätt underminera tidigare fackliga styrkepositioner. Industrins organisationer har inte bara lämnat de samordnade förhandlingarna utan även sökt attackera kollektivavtalen för att bana väg för en mer individuell lönesättning och mer otrygga och osäkra anställningar. Från politiskt håll har arbetsrätten angripits, arbetsmiljölagen och företagshälsovården försämrats och det fackliga medlemskapet på olika sätt försvårats.

Till yttermera visso är det en utveckling som har gått hand i hand med påtagliga innovationer av det politiska språket. Avståndet har successivt vidgats mellan de genomförda förändringarna och den politiska retorik där ett ”nytt arbetarparti” förklarar att den förda politiken utgör ett försvar av den svenska modellen på arbetsmarknaden. Samtidigt har ”det gamla arbetarpartiet” helt saknat förmåga, eller vilja, att kritiskt ifrågasätta den pågående maktförskjutningen i arbetslivet och på arbetsmarknaden, och än mindre att formulera ett alternativ som inte bara i retoriken utan även i praktiken kunde göra anspråk på att utgöra en vidareutveckling av denna modell.

Frånvaron av en kritisk diskussion av dagens – i ett historiskt perspektiv både snabba och genomgripande – förändringar i arbetslivet och på arbetsmarknaden utmärker till viss del också forskningen på området. Inte i så liten utsträckning är detta också ett resultat av politiska strävanden. Ett av de första beslut som fattades av den borgerliga alliansregering som tillträdde 2006 var att lägga ned Arbetslivsinstitutet och starkt begränsa finansieringen av arbetslivsforskningen. Med dagens språkbruk var det en betydande kapitalförstörelse där en viktig och internationellt erkänd forskningsmiljö i ett slag slogs sönder och de enskilda forskarna spreds för vinden med enbart symboliska fallskärmsavtal.

Glädjande nog har det dock bland dessa forskare uppstått grupper som sökt olika vägar för att kunna fortsätta sitt kritiska uppdrag. Från en av dessa grupper har nu ett resultat kommit i form av en antologi under redaktörskap av Annette Thörnquist och Åsa-Karin Engstrand: *Precarious employment in perspective: Old and new challenges to working conditions in Sweden*. Flera av författarna, som representerar sex olika discipliner och har sin hemvist vid nio olika universitet, har tidigare varit anställda vid Arbetslivsinstitutet. Institutionellt stöd för bokprojektet har de haft av Avdelningen för Arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet och det finansiella stödet har Rådet för arbetsliv och social forskning svarat för.

Med andra ord är det en av flera skäl viktig bok där den svenska utvecklingen på arbetsmarknaden och i arbetslivet systematiskt sätts in i ett historiskt och internationellt perspektiv och där, trots de olika teoretiska ansatserna, frågan om makt ständigt aktualiseras. Som framhålls är det svårt att direkt översätta termen *precarious* till svenska. Ordböckerna har olika förslag, allt från ”osäker” och ”otrygg” till ”vansklig” och ”betänklig”, men här anges också betydelsen ”farlig” och ”riskabel”. Av antologin att döma kan det finnas anledning att ha samtliga betydelser i minnet vid en beskrivning av de senaste decenniernas utveckling i arbetslivet med dess alltmer varierande, för att inte säga avvikande anställningar. Det är inte svårt att dra slutsatsen att bortom all politisk retorik om värnandet av den svenska modellen pågår sedan några decennier en genomgripande omvandling av det svenska arbetslivet där allt fler tvingas till anställningar som inte kan betecknas som annat än ”prekära”.

Det är en uppenbar styrka med boken att den kastar ljus över utvecklingen på olika delar av arbetsmarknaden. Anette Thörnquist visar på hur företag inom byggnadsindustrin söker underminera kollektivavtal och trygga anställningar genom att tvinga de anställda att bli "falsa" egenföretagare, Åsa-Karin Engstrand pekar på hur de anställdas situation alltmer förlorat sin betydelse i diskussionen om ett vidgat öppethållande inom handeln, Monica Andersson Bäck diskuterar den osäkra situation som de anställda inom telefonrådgivning inom hälso- och sjukvården hamnat i och Catharina Calleman uppmärksammar de motstridiga villkor som gäller vid arbete i privata hem. Men här reser också Christer Thörnqvist i en analys av Lavalkonflikten i Vaxholm frågan om det långsiktigt kommer att bli möjligt att inom EU försvara kollektivavtalet. Anders Kjellberg å sin sida analyserar den fackliga organiseringen och visar med all önskvärd tydlighet att den borgerliga regeringens förändringar av arbetslöshetsförsäringen starkt bidragit till ett sjunkande fackligt medlemskap. Till detta kommer bidrag av Malin Junestav om omvandlingen av den aktiva arbetsmarknadspolitiken, av Paulina de los Reyes om strukturell diskriminering på arbetsmarknaden och av Ali Osman och Per Andersson om olika försök till så kallad validering av utländsk kompetens.

Intressant nog har Steve Jefferys, professor vid London Metropolitan University, bjudits in för att avslutningsvis ge ett internationellt perspektiv på den bild av den svenska utvecklingen som presenteras i antologins bidrag. Jefferys ser tre grundläggande förklaringar till de långtgående förändringarna av svensk arbetsmarknad och arbetsliv. För det första är det uppenbart att den fackliga rörelsen har förlorat en stor del av sitt tidigare politiska inflytande. Det beror inte bara på att socialdemokratin återkommande hamnat i oppositionsställning utan är också en följd av att arbetarrörelsens politiska gren i allt mindre utsträckning har förmått utveckla en alternativ politik. För det andra framstår den fackliga rörelsens fortsatta strävanden efter samförståndslösningar med industrins företrädare som allt mindre framgångsrik. För det tredje kan det inte råda någon tvekan om att det är just industrins företrädare som i första hand har sökt underminera och urvattna den svenska modellen. Slutsatsen blir att även om utvecklingen i ett jämförande perspektiv ännu inte har gått så långt i Sverige så har industrins företrädare, till skillnad från den fackliga rörelsen, övergett den konsensusinriktade integrativa ideologin som låg till grund för den svenska modellen. Det reser i sin tur en utmanande fråga för den fackliga rörelse som enligt Jefferys de senaste decennierna har konfronterats med ett "naket klassintresse" samtidigt som den själv visat tendenser till att fragmenteras. Det är en utmaning som enligt honom kräver såväl nytänkande som nya strategier.

Ur det perspektivet kan antologin ses som ett bidrag till en nödvändig framtidsdiskussion. I det sammanhanget är det bara att hoppas att det snart kommer

en svensk version som kan bli ett ordentligt bränsle i den fackliga diskussionen. Måhända kan den i sin tur inspirera till försök inom socialdemokratien att komma till rätta med den brist på egen analys av och helhetsperspektiv på dagens arbetsmarknad och arbetsliv som den tidigare finansministern påtalat.